

4. Вернадский И. Очерк теории потребностей. Санкт-Петербург: Тип. Метциг, 1857. 81 с.
5. Вернадский И. Очерк истории политической экономии. Санкт-Петербург: Ред. Экономического указателя, 1858. 224 с.
6. Вернадский И. Проспект политической экономии. Санкт-Петербург: Ред. Экономического указателя, 1858. 64 с.
7. Вернадский И. О мене и торговле. Санкт-Петербург: Тип. Краевского, 1865. 175 с.
8. Вернадский И. Политическое равновесие и Англия. 2-е испр. изд. Санкт-Петербург: Славянская печать, 1877. 180 с.

УДК 330.82:330.16

Вербова Оксана Степанівна,
*доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту
Львівського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України.*

ПРИНЦИПИ ЕКОНОМІЧНОЇ СВОБОДИ У НАУКОВОМУ СПАДКУ ІВАНА ВЕРНАДСЬКОГО

В умовах складного процесу національної господарської самоідентифікації особливо актуальною є проблема економічної свободи. Обмеження свободи підприємницької діяльності, права приватної власності, свободи трудових відносин, фінансової свободи, вільної конкуренції стримують розвиток сучасної ринкової економіки. Економічна свобода, як складова підприємництва, потребує високого рівня самоорганізації особи та суспільства. У цьому контексті значну увагу приділяємо захисту принципів економічної свободи репрезентантом класичного напрямку в українській економічній науці Іваном Васильовичем Вернадським. Висвітлення внеску видатного вченого-економіста та громадського діяча у відстоювання економічної свободи, як основної цінності свободи особистості та засобу її самореалізації, має вагоме значення для сучасних економічних реформ в Україні.

Науковій спадщині видатного українського вченого Івана Вернадського (1821–1884) властивий персоніцентризм. Особливого значення у своїх дослідженнях І. Вернадський надавав проблемі потреб, залучаючи до аналізу суспільство і людину. У праці «Нарис теорії потреб» (1857) науковець розкриває взаємо-

обумовленість людських потреб та господарського розвитку суспільства. На думку фундатора теорії потреб, «той, хто бажає дійсно повного суспільного розвитку, не повинен протидіяти розвитку жодної потреби» [1, с. 26]. В інтерпретації національних, регіональних та індивідуальних потреб український економіст відстоював принцип свободи, наголошуючи, що суспільство повинно сприяти задоволенню потреб [2, с. 7]. Вчений зазначає, що «задоволення потреб, яке досягається працею, є метою усієї діяльності людини» [3, с. 80–81]. Таким чином, І. Вернадський стверджує, що прагнення людини до реалізації потреб обумовлює індивідуальну свободу, задоволення своєї потреби через самореалізацію у сфері трудової діяльності. Таке розуміння потреб українським економістом є актуальним для досягнення задоволення зростаючих потреб через свободу самореалізації особистості у сучасних нестабільних соціально-економічних умовах.

І. Вернадський розглядає працю основою багатства людини, джерелом матеріальних та духовних цінностей людини та суспільства. Він переконливо доводить, що в основі еволюційних змін лежать зміни в організації і в продуктивності праці, тому історія господарства є нічим іншим, як «історією людської праці» [4, с. 381]. Основним чинником підвищення продуктивності праці вчений вважав її мотивацію, надаючи особливого значення духовності. І. Вернадський стверджував, що одна із важливих умов процвітання кожної галузі промисловості, без сумніву, полягає у капіталі неречевому (духовному) [3, с. 81]. Український економіст підкреслював важливість свободи руху капіталів. На думку І. Вернадського, «вільне застосування капіталів є економічним правилом, необхідним для кожного суспільства» [5, с. 793]. У мотивації праці вчений відводив вагому роль заробітній платі як потребі для матеріального і духовного задоволення людини. Окреслене І. Вернадським значення мотивації праці є актуальним в умовах сучасних кризових явищ в Україні. Власне, відсутність належних умов та факторів мотивації праці як джерела самореалізації особистості призводить до зниження продуктивності праці та спричиняє гальмування темпів розвитку національної економіки.

Іван Вернадський брав активну участь у підготовці аграрної реформи 1861 р. Протягом 1857–1861 рр. він видав у Санкт-Петербурзі понад 250 номерів щотижневого журналу «Экономический указатель» (1857–1859) та декілька томів додатку «Экономист» (1859–1861). Журнал публікував статті з теоретичних проблем політичної економії, дискусійних питань щодо ліквідації кріпосного права. Вчений у статтях «Об условиях благосостояния»,

«Современный вопрос», «О поземельной собственности», «Логика общинного владения» проголошував ліберальні ідеї у вирішенні аграрно-селянського питання: свободу приватної власності на землю, свободу праці шляхом скасування кріпосного права та общинного землеволодіння. Таким чином, український економіст захищав право приватної власності селян на землю як основу особистої свободи та їхньої економічної самостійності.

І. Вернадський виступав проти сільської общини, наголошуючи, що «община віднімає право господарської ініціативи, притісняє свободу руху» [6, с. 345–346]. На сторінках своїх видань відстоював повну приватну власність у сільському господарстві та повну юридичну і економічну свободу для селян. І. Вернадський вважав, що «тільки за умови надання повної особистої свободи сільському населенню та найбільш ліберального розв'язання земельного питання можуть зрости капіталовкладення не тільки у сільське господарство, а й у промисловість. Цим буде стимулюватися приватна ініціатива, забезпечуватися вільний перелив робочої сили з сільського господарства в інші галузі народного господарства» [7, с. 48]. Отже, бувши прихильником принципу «laissez-faire», український економіст відстоював право приватної власності на землю як засіб виробництва, як необхідну умову розвитку вільного підприємництва, тобто економічну свободу, виступав проти втручання держави у приватну ініціативу. Він вважав, що «забезпечення вільної мобілізації землі призведе до роздрібнення неефективних поміщицьких господарств, зменшення дворянського землеволодіння та формування міцних селянських господарств підприємницького типу» [7, с. 49]. Проголошені І. Вернадським ідеї економічної свободи є особливо актуальними для проведення в сучасній Україні земельної реформи на ринкових принципах : право дрібних фермерів, місцевих громад вільно розпоряджатися землею, свобода підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки.

Український вчений вважав, що держава повинна забезпечувати свободу підприємництва, свободу конкуренції в економіці [4, с. 380–381]. Важливе значення, на думку І.Вернадського, має взаємозв'язок розвитку промисловості і розвитку освіти, який називає «законом солідарності». Він стверджує, що «такий закон солідарності є основою прогресу, який досягається тільки шляхом рівномірного руху всіх виробництв» [5, с. 813–814]. Саме держава повинна сприяти такому прогресу, основою якого є закон солідарності. Таким чином, І. Вернадський, розвиваючи ідеї А. Сміта, був прихильником таких правил гри, які встановлю-

ються державою і забезпечують економічну свободу як основу особистої свободи людини. В умовах відсутності в сучасній Україні адекватного інституціонального поля самоідентифікації, тобто умов та факторів, які формують формальні та неформальні правила гри, такі економічні погляди І.Вернадського мають особливу значущість.

І. Вернадський у своїх публікаціях захищав принципи економічної рівноправності, свободу вибору жінками сфер трудової діяльності, наголошував на потребу жінки в особистісній самореалізації. «Іван Васильович закликав жінок займати такі місця праці, де б вони могли проявити себе якнайефективніше й заробляти нарівні з чоловіками. Щоб звільнити жінок від домашньої праці, він пропонував створювати спеціальні приміщення з широкою мережею ресторанів та інших підприємств побутового обслуговування» [8, с. 32]. Така позиція видатного вченого-економіста є надзвичайно актуальною, оскільки важливою складовою самореалізації людини в постіндустріальній Україні є гендерна рівність, жіноча самоідентифікація. Задоволення потреби жінки в особистісній самореалізації може подолати гендерні стереотипи, що зумовлені патріархальною українською традицією.

Важливо наголосити, що Іван Вернадський мав визначальний вплив на формування світогляду Володимира Вернадського – першого Президента Української Академії наук, основоположника вчення про ноосферу. Саме принципи свободи, самореалізації перейняв від батька Володимир Вернадський, для якого найвищою цінністю в цивілізаційному процесі завжди була людина.

Підсумовуючи, зазначимо, що Іван Васильович Вернадський у своїх дослідженнях підкреслював важливість принципів економічної свободи як необхідної умови самореалізації людини в суспільстві. Фундаментальний внесок видатного українського вченого-економіста у захист принципів економічної свободи є піддрунтям осмислення проблем сучасного інституціонального поля самореалізації й самоідентифікації в Україні.

Список використаних джерел

1. Вернадский И. Очерк теории потребностей. Санкт-Петербург, 1857. 237 с.
2. Вернадский И. Очерк истории политической экономии. Санкт-Петербург, 1858. 230 с.
3. Злупко С. Іван Вернадський – засновник теорії потреб, дослідник економіки та історії політичної економії. *Персоналії і теорії української економічної думки*. Львів: Євросвіт, 2002. С. 78–83.

4. Вернадский И. Критико-историческое исследование об итальянской политико-экономической литературе до начала XX века. *І. Вернадський. Витоки. Творча спадщина у контексті історії економічної думки в Україні* / за ред. В. Д. Базилевича. Київ: Знання, 2009. С. 361–500.

5. Вернадский И. Заметки к «Курсу политической экономии» Генриха Шторха. *І. Вернадський. Витоки. Творча спадщина в контексті історії економічної думки в Україні* / за ред. В. Д. Базилевича. Київ: Знання, 2009. С. 695–857.

6. Вернадский И. В. О поземельной собственности. *Экономический указатель*. 1857. № 29. 20 июля. С. 682–684.

7. Горкіна Л. П. На перехресті парадигм : М. І. Туган-Барановський в історії економічної думки [Електронний ресурс]. Київ, 2021. 574 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/336.pdf>.

8. Базилевич В. Д., Короткий В. А. Економіст Іван Васильович Вернадський. Київ: Знання, 2012. 60 с.

УДК 330.82:929.52Вернадський

Воробійова Людмила Василівна,

*кандидат економічних наук, доцент, доктор філософії,
завідувачка сектору інформаційно-просвітницької діяльності
відділу соціокультурних комунікацій
Наукової бібліотеки імені М. В. Довнар-Запольського
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

УКРАЇНСЬКІ КОРЕНІ РОДУ ВЕРНАДСЬКИХ

В історії світової науки добре відомо ім'я Володимира Івановича Вернадського – видатного українського вченого-засновника і першого президента Української академії наук.

Володимир Іванович Вернадський (1863–1945) – відомий учений, наукова спадщина якого охоплює широкий спектр знань. За словами К. Ситника, «ім'я цієї людини зіркою першої величини сяє на світовому небосхилі науки. Заслуги Вернадського перед Україною і Всім світом важко перелічити... Вернадський – основоположник багатьох нових наук, творець революційного вчення про біосферу і ноосферу, організатор і перший президент Національної академії наук України» [1, с. 6].

Володимир Вернадський заснував нові науки про Землю, такі як гідрологія, біогеохімія, космохімія, генетична мінералогія, радіологія; створив вчення про біосферу, обґрунтувавши її перет-